

Dietrich, mijn liefste

Het verhaal van Bonhoeffers
onmogelijke liefde



AMANDA BARRATT

Roman

Amanda Barratt

Dietrich, mijn liefste

Roman

Vertaald door Jaap Slingerland

KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Aan degenen die spraken voor de mensen zonder stem
en dat met de hoogste prijs moesten bekopen.

‘Gezegend het hart met de kracht om niet langer te slaan door
een erezaak.

Gezegend de lucifer die verteert als de vlam ontbrandt.’

Hannah Szenes, 1921-1944

God, tot uw eer.

Overzicht van personages

De familie Bonhoeffer

Dietrich Bonhoeffer – Een zesendertig jaar oude theoloog die nu als dubbelspion meewerkt aan de samenzwering tegen Adolf Hitler.

Dr. Karl Bonhoeffer – Een eminente psychiater en de vader van Dietrich.

Paula Bonhoeffer – De moeder van Dietrich.

Klaus Bonhoeffer – Oudere broer van Dietrich. Advocaat en betrokken bij de samenzwering tegen Hitler.

Emmi Bonhoeffer – De vrouw van Klaus.

Kinderen – Walter, Thomas en Cornelia.

Ursula Schleicher-Bonhoeffer – Oudere zus van Dietrich.

Rüdiger Schleicher – De man van Ursula en betrokken bij de samenzwering.

Kinderen – Renate en Hans-Walter.

Christel von Dohnanyi-Bonhoeffer – Oudere zus van Dietrich.

Hans von Dohnanyi – De man van Christel. Advocaat bij de *Abwehr* (de Duitse contraspionagedienst) en zeer nauw betrokken bij de samenzwering.

Kinderen – Klaus, Christoph en Bärbel.

Sabine Leibholz-Bonhoeffer – Tweelingzus van Dietrich. Moet Duitsland ontvluchten vanwege de Joodse wortels van haar man (Gerhard Leibholz).

Kinderen – Marianne en Christiane.

Lotte – Het dienstmeisje van de familie Bonhoeffer.

De familie Von Wedemeyer

- Maria von Wedemeyer – De achttienjarige dochter van een Pruisische grondbezitter.
- Majoor Hans von Wedemeyer – De vader van Maria. Net als het hele gezin gekant tegen de nazi's, maar zowel hijzelf als zijn zoon Max dient in de *Wehrmacht*.
- Ruth von Wedemeyer-von Kleist – De moeder van Maria. Soms wordt ze 'Rutchen' genoemd.
- Ruth-Alice von Bismarck-von Wedemeyer – Oudere zus van Maria.
- Klaus von Bismarck – De man van Ruth-Alice.
- Max von Wedemeyer – Oudere broer van Maria en soldaat bij de *Wehrmacht*.
- Hans-Werner von Wedemeyer – Jongere broer van Maria.
- Christine von Wedemeyer – Jongere zus van Maria.
- Lala von Wedemeyer – Jongere zus van Maria.
- Peter von Wedemeyer – Jongere broer van Maria.
- Ruth von Kleist-Retzow – Maria's oma van moederskant.
- Spes Stahlberg-von Kleist – Maria's tante, oudere zus van haar moeder.

De samenzweerders

- Admiraal Wilhelm Canaris – Hoofd van de *Abwehr*. Werkt nauw samen met Hans von Dohnanyi om het naziregime ten val te brengen.
- Generaal Hans Oster – Werkt bij de *Abwehr* en is leider binnen het Duitse verzet.
- Generaal Ludwig Beck – Leider binnen het verzet tegen Hitler.
- Wilhelm Schmidhuber – Werkt bij de *Abwehr*. Doet mee aan Operatie 7, een complot waarbij veertien Joden Zwitserland worden binnengesmokkeld.
- Henning von Tresckow – Oom van Maria. Nauw betrokken bij de moordcomplotten tegen Hitler.

Fabian von Schlabrendorff – Neef van Maria. Betrokken bij de moordcomplotten tegen Hitler.

Generaal Paul von Hase – Militair opperbevelhebber van Berlijn.
Oom van Dietrich. Betrokken bij de samenzwering.

Overige personages

Eberhard Bethge – De beste vriend van Dietrich.

De familie Vogel – Maria voldoet aan haar nationale dienstplicht door als kindermisje te werken voor dit gezin.

Manfred Roeder – Rechter die is belast met de ondervraging van Dietrich en andere opgepakte samenzweeters.

Oskar von Scheffler – Rechercheur bij de Gestapo. Bekende van Maria.

Korporaal Knobloch – Bewaker binnen de gevangenis in de Berlijnse wijk Tegel.

Proloog

Februari 1945

Flossenbürg, Duitsland

Boven haar was er geen lucht.

Of er was wel een lucht, maar anders dan Maria ooit eerder had gezien. Eentonig grijs. De zon was hier al lang geleden weggevlucht, en had alleen de fletse, sombere tinten achtergelaten.

De weg strekte zich lang en recht voor haar uit. Aan het eind ervan lag een groot, bruin gebouw waarvan de stenen en het dak het enige beetje kleur vormden in het landschap. Al het andere was wit. Eindeloos wit. Sneeuw op de grond. Rookpluimen. Vlokken die dwarrelend neerdaalden.

Maria durfde niet te denken aan wat die papierachtige vlokken betekenden, wat ze ooit geweest waren.

Nein, ze moest op haar doel af. Alles wat haar afleidde, zou dodelijk zijn voor haar trage geest, voor haar loden voeten.

‘Dietrich.’ Het woord kwam fluisterend vanaf haar halfbevroren lippen. ‘Dietrich.’

Gewoon aan hem blijven denken. Dat zou haar warm houden.

Het was voor haar begonnen als een meisjesachtig spelletje, zijn naam steeds opzeggen in haar hoofd, elke lettergreep spellen, spelen met de letters, intussen bezig met haar dagelijkse karweitjes.

Nu was dat het enige wat haar lichaam nog rechtop hield, haar ledematen in beweging en haar verdoofde vingers vastgeklonken om de handgreep van de zware koffer. Bij elke stap bonkte hij tegen haar scheenbeen.

‘Dietrich ...’

Nog maar een paar stappen.

‘Dietrich ...’

Eindelijk was ze bij de deur. Hij had de vorm van een halve maan. Een bewaker – verweerd gezicht met strenge rimpels erin geëetst, zwarte SS-pet recht op zijn kortgeschoren haar – nam haar in zich op alsof ze een geestverschijning was. In zijn ogen was ze dat waarschijnlijk ook. Een jonge vrouw van nog maar twintig die lopend naar de poorten van een concentratiekamp kwam. Maar ze voelde zich geen twintig. Door het gewicht van de laatste maanden, de laatste jaren, was ze vanbinnen een vrouw van drie keer haar leeftijd.

‘*Guten Morgen, Fräulein.*’ Hij knikte stijfjes, zijn schouders zo recht alsof er een bezem in zijn uniform zat.

Werkelijk? Ze waren toch niet in een balzaal! Het was koud genoeg om water in enkele seconden te doen bevriezen. Haar vingers waren klauwen geworden die de koffergreep omklemden. Haar kapsel hing erbij in slierten en haar neus was roder dan de band om de arm van de man tegenover haar.

Maar ze had iets van deze man nodig. En het was beter om te glimlachen dan om vijanden te maken. Had ze dat niet geleerd van haar talrijke bezoeken aan de gevangenis in Tegel?

‘*Guten Morgen, Herr Offizier.* Ik kom voor een gevangene.’

Zijn blik werd scherper en zijn uitdrukking nog barser. Dit product van SS-training was ook ooit het oogappeltje van zijn moeder geweest, het speelkameraadje van zijn zusje. Had zijn kindermisje tot wanhoop gedreven, net als Max toen hij een kleine jongen was. Had een heel nieuwe betekenis gegeven aan het woord *Dummkopf*, maar met zo’n onweerstaanbare charme dat zijn kindermisje in vertwijfeling haar armen had opgeheven, in lachen was uitgebarsten en hem een veel te groot stuk *Kuchen* had gegeven. Héme moest ze zien aan te spreken, het kleine jongetje dat nog verborgen zat achter het insigne met een doodshoofd en twee gekruiste botten.

‘U moet me helpen.’ Het kostte haar veel te weinig moeite om wanhoop in haar woorden te leggen. Wanhoop: een gevoel

dat Duitsland – het machtige, door de *Führer* geleide Duitsland – officieel niet toestond, maar waar het Duitse volk zo vertrouwd mee was. ‘Ik heb zeven kilometer gelopen om hier te komen, en ik moet lopend terug. Alstublieft, *Herr Offizier*. Ik heb antwoorden nodig. De man die ik zoek ... hij is mijn verloofde.’

Het werkte. Hij leek wat milder te worden, misschien bij de gedachte aan zijn eigen liefje. Aan betere tijden, toen liefde iets was om je aan te warmen, en gelach nog een dagelijks geluid.

‘Ja. Hebt u een naam?’

Ze knikte. ‘Bonhoeffer. Dietrich Bonhoeffer.’

‘Wacht hier.’ Hij draaide zich om, maar bedacht zich en keek over zijn rechterschouder. ‘Kom binnen.’ Een stugge handbeweging, glimmend zwarte handschoenen. ‘U ziet eruit alsof u het koud hebt.’

Alleen op pure wilskracht lukte het haar om haar voeten te verplaatsen. Ze liepen het gebouw in en kwamen uit bij een ruime, verduisterde kamer. In de grote, stenen haard brandde een vuur. Eindelijk kleur en warmte.

‘U ... eh ... kunt u daar opwarmen. Ik zou u graag koffie aanbieden, maar dat is er op het moment niet veel.’

De warmte lonkte. Maria liep naar de haard, dwars door de kamer. Haar laarzen lieten een spoor van smeltwater achter. Ze hurkte voor de vlammen, niet zo heel anders dan hun hond had gedaan op de lange winteravonden in Pätzig. Het leek wel een uur te duren voor de zegen van warmte weer in haar handen kwam. Voorzichtig probeerde ze de leren handgreep los te laten. Van het stekende, brandende gevoel dat volgde, sprongen de tranen in haar ogen, maar in elk geval waren haar vingers niet bevroren.

Door de warmte in haar lijf laaide een andere hevige behoefte op. Wanneer had ze voor het laatst gegeten? Haar lege maag rammelde misnoegd: waar was het blakende meisje gebleven dat bord na bord vol *Strudel* leeg at?

Maar die honger, al te zwak en al te menselijk, kon wachten. Het was Dietrich die er op dit moment het meest toe deed. Niet de theoloog Dietrich, of de briljante Dietrich, en zelfs niet de

Dietrich uit Tegel, maar de Dietrich van wie ze zo intens hield.

Ze voelde zich bekeken en draaide zich om. De bewaker leunde met één hand op een overvol bureau. De blik in zijn ogen was niet onverschillig, maar het kon ook geen medelijden zijn. Niet bij een lid van Hitlers gedrilde, gedecoreerde en bewapende garde. Niet bij een man die de dood even vaak zag als een meid in de spoelkeuken vuile borden. En toch ... ja, er school medelijden in zijn versluisde blik.

Op de een of andere manier lukte het haar te gaan staan.

‘En?’

‘Het spijt me, mevrouw. Ik kan niemand vinden met de naam Dietrich Bonhoeffer.’

‘Weet u dat zeker?’ Waar hadden ze hem anders heen kunnen brengen? In Berlijn was ze niets te weten gekomen, en ook hier leek niemand iets te weten. Een man kon niet simpelweg verdwijnen, zelfs niet in de chaos van het door oorlog verscheurde Duitsland.

‘Ik heb het nagekeken. Onze archieven zijn feilloos.’ Hij klonk norser, alsof hij haar uitdaagde: een gehavende jonge vrouw met een rode neus, die aan hem twijfelde. Maar hij draaide bij en zei: ‘Het spijt me dat uw reis voor niets is geweest. In deze tijd ... raken mensen elkaar makkelijk kwijt.’

De uren die ze had gelopen, de kou, de frustratie die aan wanhoop grensde, ze kolkten in haar binnenste, als in een ketel die te lang op het fornuis had gestaan. ‘Ik ben hem niet kwijtgeraakt.’ Ze spuugde de woorden uit, felle uitbarstingen van woede, voordat een spijtgevoel haar kon bekruipten. ‘Jullie soort heeft hem meegenomen. Een onschuldige man en trouwens de beste die ooit heeft rondgelopen.’ Ze graaide naar de koffer, draaide zich snel om en liep met stevige passen het gebouw uit en de toegangsweg op, voordat de man haar zou volgen en arresteren voor haar onpatriottische praatjes. Ze leken tegenwoordig iedereen op te pakken voor de kleinste vergrijpen: Hans, Rüdiger, Klaus.

Dietrich.

De weg die ze moest afleggen leek de draak met haar te steken.

Iedere stap die ze moest zetten was een strijd die ze moest winnen, en pas aan het einde kon ze schuilen. De vrieskou beet dwars door haar versleten jas en drong moeiteloos door haar dunne kousen heen. Tranen, die onberekenbare uitingen van zwakte, vulden haar ogen en stroomden over haar wangen. Ze veegde ze ongeduldig weg met haar hand. Huilen deed je niet meer. Er was simpelweg te veel verdriet en niet genoeg tijd.

Ze dacht aan die dag in de gevangenis, toen Dietrich en zij samen in de bezoekerscel hadden gezeten. Hij had haar handen in de zijne genomen en woorden vol hoop gefluisterd. Die woorden echoden nu in haar hoofd.

Ons leven ligt in Gods handen, Maria. Hij heeft ons samengebracht en Hij zal ons nabij zijn terwijl wij van elkaar gescheiden zijn, hoelang Hij dat ook zal laten duren. Laten we samen vol vertrouwen wachten op onze toekomst samen, en erop vertrouwen dat deze toekomst op een dag werkelijkheid zal zijn.

‘Ik probeer het, Dietrich. Ik probeer te geloven dat er zo’n tijd zal komen. Dat we op een dag weer in *Großmutter*s salon zullen zitten, en jij piano zult spelen, en we gelukkig zullen zijn. Niet omdat er iets is om heel blij mee te zijn, maar gewoon omdat we samen zijn. Alleen dat doet ertoe. We zullen samen zijn.’

Ja. Daaraan blijven denken. Bij het kamp was het haar niet gelukt, maar de oorlog zou snel voorbij zijn. Deze vreselijke, godverlaten oorlog, die te veel goede mensen het leven had gekost. De herinnering aan Dietrich en aan zijn woorden kwam weer bij haar op: *Nein, Maria. Niets is ooit godverlaten. Hij is in alles ... In het geven en het nemen van leven. In al onze momenten, zelfs in dit moment.*

Ze bleef hardop praten, al was het maar om bij zinnen en alert te blijven.

‘Ja, Dietrich. Je hebt gelijk, zoals altijd, eigenlijk. Het verbaast me nog steeds dat je mij hebt uitgekozen, dat domme wichtje dat niets snapte van theologie, dat jou zover kreeg dat je Amerikaanse muziek ging spelen. Dat meisje ben ik niet meer. Hoe zou ik haar nog kunnen zijn? Na alles wat deze jaren hebben

gebracht, ben ik veranderd, ben jij veranderd. Maar weet dit...
Waar je ook bent ...'

De inspanning van haar stappen, de kou die op haar keel sloeg, ze benamen haar de laatste woorden. Maar voortsukkelend over de eindeloze weg, met een koffer die aldoor zwaarder werd, en onder een lucht die grijs was en doods en leeg, liet ze die woorden haar hele hart vullen.

Ik hou van je.

1

31 mei 1942

Sigtuna, Zweden

Een dictatuur is als een slang. Als je hem op de staart trapt, zal hij je bijten.

De woorden speelden door het hoofd van Dietrich Bonhoeffer, terwijl de taxi voortkroop door de straten van de oude Zweedse koningsstad. De weerspiegeling van zijn gezicht lag over het raam, waarachter de zon scheen. Hij keek naar buiten en voelde de misselijkheid opkomen. Die was niet meer het gevolg van zijn turbulente vlucht van Berlijn naar Stockholm. Dat was gisteren. Nee, daarvan was hij snel genoeg hersteld.

Het gevoel dat hij bekeken werd en gevolgd, dat bracht bij hem een heel andere walging teweeg. En die schudde je niet zomaar van je af.

Het krappe interieur van de taxi werd overheerst door de geur van verschaalde sigaren en wanhoop. De sigarenlucht kwam van de hevig zwetende chauffeur, maar de wanhoop van hemzelf, al hield hij die geheim.

Hij had de afgelopen dagen te hard gewerkt om dit overleg te laten mislopen door de een of andere onbenulligheid.

De taxi kwam met een schok tot stilstand voor het Scandinavisch Oecumenisch Centrum. Dietrich betaalde de taxichauffeur – die nauwelijks merkbaar knikte – pakte met zijn ene hand zijn koffer en opende met zijn andere het portier. Het licht van de middagzon verwarmde zijn gezicht. De lucht was zuiver en fris.

Met een ingestudeerde kalmte zocht hij zijn omgeving af. Hij zag het stenen gebouw met meerdere verdiepingen, het perfect verzorgde gazon en de brede traptreden die leidden naar de voordeur. Was iemand hem gevolgd? Of kwam het door zijn

ingehouden, nerveuze energie dat hij het gevoel had of er een spin langs zijn nek omhoog kroop? Aan de achterkant van het gebouw scharrelde iemand rond. Hij droeg een versleten pet en had een gereedschapskist bij zich.

Het was maar een klusjesman.

Niet de Gestapo.

Dietrich liep met grote passen op de deur af. Zijn nette zwarte schoenen knarsten op het grind. Hij beklom de trap en roffelde met de koperen klopper stevig op de deur.

Zou bisschop Bell er nog steeds zijn? Of zou hij voor niets een uur van Stockholm naar Sigtuna zijn gereisd om de bisschop van Chichester te ontmoeten?

Een dienstmeisje met een opgewekt gezicht deed de deur open.
‘Ja?’

‘Ik zou graag een bezoek brengen aan bisschop Bell en Harry Johansson, als dat mogelijk is.’ Dietrich liet haar de koffer zien. Zijn postuur was kaarsrecht en hij was zich maar al te goed bewust van zijn afgemeten lettergrepen, die erop wezen dat zijn accent uit het land van de *Führer* kwam.

Dat een Duitser in burgerkleding het neutrale Zweden bezocht, kon maar een paar redenen hebben. Het laatste wat hij nodig had, was extra aandacht.

‘Loopt u maar met me mee.’ Het meisje deed de deur verder open en wenkte hem een smalle, halfduistere hal binnen. Gelukkig had ze niet gevraagd wie hij was.

Hoewel de papieren in zijn koffer niet veel meer wogen dan een brood, wist hij dat ze bestonden, en daardoor voelde de koffer als een loden last.

Het meisje opende een deur. Dietrich zag een kamer met houten lambrisering. Overal hingen boekenplanken en er stond een eikenhouten bureau dat kennelijk al lang meeging. Maar Dietrichs aandacht werd vooral getrokken door de voorname grijsharige man in de oorstoel bij het raam. Zijn grote handen rustten losjes tussen zijn knieën. Het gesprek dat hij voerde met de slungelige blonde man die op de bureaurand zat, kwam abrupt

tot stilstand. Allebei keken ze Dietrich aan. Bells ogen werden groot van verbazing.

‘Hallo, George.’ Dietrich glimlachte. Hij had zijn vriend in de lente van 1939 voor het laatst gezien. In de tussenliggende jaren was er in zijn leven – en in Duitsland – veel veranderd.

‘Dietrich!’ Bisschop Bell kwam overeind. Hij opende zijn mond alsof hij wilde uitroepen hoe onverwacht dit bezoek kwam, maar Dietrich was hem voor.

‘Je bent geen haar veranderd.’ Bell liep tegen de zestig, maar zag er nog kernegezond uit. De tijd had wat extra rimpels rond zijn ogen getrokken en wat centimeters toegevoegd aan zijn taille, maar had verder weinig zichtbare sporen nagelaten. Dietrich sprak haastig verder. ‘En dit moet meneer Johansson zijn. Dietrich Bonhoeffer, tot uw dienst.’ Hij reikte de Zweed zijn hand en de man schudde die geestdriftig.

‘Erg goed om u te leren kennen.’ Johansson glimlachte even gul als nieuwsgierig.

Toen de beleefdheden een paar minuten geduurd hadden, verliet Johansson de kamer. Dietrich en Bell waren nu met zijn tweeën. De deur viel in het slot en uit Bells gezicht bleek nu grote verbijstering.

‘Hoe kom jij hier ineens verzeild? Ik had begrepen dat je in Noorwegen zat, op weg naar de frontlinie.’ Hij liet zich in zijn stoel zakken.

‘Bedoel je welke reden ik nog meer heb om juist nu in Zweden te zijn?’ Dietrich pakte een stoel en zette zijn koffer ernaast op de grond. In een andere tijd en op een andere plaats had hij zich kunnen ontspannen in de luie stoel, met zijn benen languit en comfortabel achterover leunend. Maar vandaag niet. Wat hij vandaag kwam melden, zette hem zo sterk onder druk dat hij recht overeind zat. ‘Lang verhaal. De korte versie is dat ik officieel voor de *Abwehr* werk.’

‘Je werkt voor de contraspionagedienst van het Duitse leger?’ Bell leunde naar voren. Zijn blik was onrustig, alsof hij het gewicht van Dietrichs woorden moeilijk kon inschatten.

‘Eigenlijk wel, ja.’ Er was niet veel tijd. Op een dag na de oorlog, wanneer hij en Bell elkaar opnieuw zouden spreken, zou hij het allemaal uitleggen. Op dit moment kon hij alleen de hoofdpunten noemen. ‘Ik zit er vooral bij door mijn zwager, Hans von Dohnanyi. En ook bij de samenzwering.’ Het was gewoon een woord.

Maar wel een zwaar woord. Beladen met zoveel consequenties. Met zoveel levens.

Instinctief zocht hij de kamer af, zoekend naar telefoons die misschien werden afgetapt en open ramen waar iemand hen zou kunnen afluisteren.

Sinds de invoering van de Boosaardigheidswet was communicatie met Engeland of een andere vijandelijke overheid niet alleen gevaarlijk. Het was hoogverraad en daar stond de doodstraf op.

Dat hoogverraad pleegde hij uit volle overtuiging.

Met bonkend hart leunde hij voorover. Zijn stem was nu niet meer dan een fluistering. ‘Het is geen gewone samenzwering. Er bestaan plannen ... plannen om de Duitse regering omver te werpen en Hitler te doden.’

Bell ademde geschrokken in. ‘Dus het is waar,’ zei hij.

‘Meer dan ooit,’ antwoordde Dietrich. ‘En we hebben jou nodig, George. Ik ben hier vanuit Berlijn naartoe gereisd met het expliciete doel jou namens mijn vrienden in Duitsland te vragen, te smeken, de Britse regering te laten weten wat we van plan zijn. Als de staatsgreep lukt, moeten de daders zeker weten dat de Britten vrede willen sluiten. Met jouw netwerk binnen het Hogerhuis kun je Anthony Eden bereiken. Als minister van Buitenlandse Zaken onder Churchill kan hij ons helpen, dus hem moeten we zien te overtuigen.’ Dietrich praatte steeds sneller. ‘Hans en generaal Oster geloven dat veel meer van Hitlers officiers kunnen worden overgehaald om mee te doen, zodra ze horen dat de Britse regering achter ons staat. Als het jou lukt om die steun voor elkaar te krijgen, is dat voor ons van onschatbare waarde.’

Bell fronste zijn voorhoofd. ‘Natuurlijk. Natuurlijk. Ik stel alles in het werk. Maar de geheime notitie die je me vorig jaar

stuurde ... niemand nam die erg serieus. Ze kunnen zich niet indenken dat antinazigroeperingen binnen Duitsland iets gedaan kunnen krijgen. Dat zien ze pas gebeuren als Duitsland militair helemaal verslagen is.'

'Daar zijn de veldmaarschalken Von Bock en Von Kluge het niet mee eens. Zij, en de generaals Beck en Oster trouwens ook, willen tegen elke prijs deze regering afzetten als Hitler eenmaal vermoord is. Dat is de sleutel tot vooruitgang.'

'De veldmaarschalken Von Bock en Von Kluge,' mompelde Bell, alsof hij de namen in zijn geheugen prentte. Hij knikte. 'Geef me alle namen en alles wat je verder nog weet, Dietrich. Ik zal doen wat ik kan. Maar je weet even goed als ik dat Churchill fel tegenstander is van elke vorm van vredesbesprekingen. Hij wil de oorlog winnen, en geen prijs is hem te hoog. We vechten al zo lang tegen elkaar dat het verschil tussen Duitsers en nazi's bijna niet meer telt. En kun je de Britten dat kwalijk nemen? Londen is genadeloos gebombardeerd. Er zijn honderden burgerslachtoffers gevallen. Hitler en zijn generaals hebben de Londenaren grote verliezen toegebracht. Het ligt voor de hand dat ze in Londen niet meteen enthousiast zijn over het idee van een verzetsbeweging.'

Dietrich stond op en beende naar het raam. Hij staaarde naar buiten, maar kreeg weinig mee van de blauwe lucht en het zonovergoten landschap. In plaats daarvan zag hij de gezichten van de opgejaagde en weerloze mensen voor zich. Een eindeloze rij geesten die hem altijd zouden blijven achtervolgen. De mensen die door Duitsland ter dood waren veroordeeld, omdat ze niet de gezondheid hadden om het recht op leven te behouden.

En de Joden. Gods uitverkoren volk. Hij stond dan wel in een kamer in het neutrale Zweden, maar kon zijn ogen niet sluiten voor het feit dat ze met miljoenen tegelijk systematisch in overvolle spoorwagons werden gepropt en werden uitgemoord, zoals vee in het slachthuis, op een wenk van de *Führer*. Vrouwen. Kinderen.

Zielen.

Hij draaide zich om en keek Bell aan. Een zonnestraal ver-

lichtte het dwarrelend stof en scheen op Bells dunne, grijze haar. Zijn vriend zou meewerken en de feiten doorspelen aan zijn hooggeplaatste contacten, maar zou hij hen kunnen overtuigen?

‘Er zijn maar een paar mensen die afweten van mijn betrokkenheid,’ zei hij kalm. ‘Omdat ik bij de *Abwehr* zit, geloven veel mensen dat ik ben afgedwaald. Dat ik niet meer achter de *Bekennende Kirche* sta.’ Hij slikte. ‘Duitsland heeft gezondigd, George. We moeten het land tot berouw leiden, en daarvoor moeten we allemaal de prijs betalen. Christus vraagt van ons om voor anderen te lijden. Mijn leed is dat ik mijn geweten het zwijgen moet opleggen. Ik lieg. Ik stel vervalste notities op om de ware aard van mijn dienstreizen te verhullen.’

‘En je doet mee aan moordplannen?’ De blikken van Bell en Dietrich kruisten elkaar. De man keek hem niet veroordelend aan. Zijn blik vroeg wel om absolute eerlijkheid.

Dietrich knikte. Hij kon zichzelf niet toestaan dergelijke taal te ontwijken, al voelde hij zich er nog zo ongemakkelijk bij. ‘Misschien hoort dat ook bij de straf voor Duitsland. Dat we gedwongen worden tot zulke maatregelen.’ Hij ging weer zitten. Uit zijn koffer haalde hij documenten die Bell moest meenemen. ‘Onze plannen zijn al te vergevorderd om er nog van te kunnen afwijken. Het moet gebeuren.’

De woorden van zijn broer Klaus kwamen hem weer voor de geest. Ze herhaalden zich als een sinistere cadans in zijn hoofd. Dietrich bereidde zich erop voor alle details van de aanslagplannen uit de doeken te doen. Als deze onthullingen uitlekten naar de Gestapo zouden de gevolgen dodelijk zijn.

Als je op zijn staart trapt, bijt hij.

Een hartverscheurend, waargebeurd liefdesverhaal

Theoloog Dietrich Bonhoeffer is beroemd om zijn verzetswerk tegen het naziregime, dat hem uiteindelijk het leven kostte. Maar minder bekend is de liefdesrelatie die een belangrijke rol speelde in zijn laatste jaren.

In 1942 ontmoet Dietrich Bonhoeffer haar: Maria von Wedemeyer, de kleindochter van een goede vriendin. Hij heeft haar zien opgroeien, maar nu is ze opeens veranderd in een aantrekkelijke en gevatte jonge vrouw. Wat Dietrich en Maria allebei niet verwachten, gebeurt toch: er bloeit tussen hen een hartstochtelijke liefde op. Een liefde die door de oorlog geen toekomst heeft en die een groot risico in zich draagt, maar die desondanks niet is tegen te houden.

‘Deze liefdesgeschiedenis is een verborgen schat die door
Amanda Barratt weer tot leven wordt gewekt.’

– Laura Frantz, auteur van o.a. *Bruid in het maanlicht*

Amanda Barratt baseerde deze roman op gedegen research: ze las alles wat ze maar kon vinden over Dietrich Bonhoeffer. In de Verenigde Staten heeft ze al meerdere historische romans op haar naam staan. *Dietrich, mijn liefste* is de eerste die in het Nederlands verschijnt.

NUR 302

ISBN 9789029729260



9 789029 729260



KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT